

ЗВІТУЄ КАРАДАЗЬКИЙ ПРИРОДНИЙ ЗАПОВІДНИК НАН УКРАЇНИ

Президія НАН України заслухала і обговорила звіт про наукову та науково-організаційну діяльність Карадазького природного заповідника. З доповіддю виступила директор цієї установи кандидат біологічних наук А.Л. Морозова.

В обговоренні взяли участь: голова комісії з перевірки діяльності заповідника, заступник академіка-секретаря Відділення загальної біології НАН України член-кореспондент НАН України Л.І. Францевич; голова робочої групи з питань організації діяльності об'єктів національного надбання НАН України, член Президії НАН України академік НАН України О.О. Созинов; голова Кримського наукового центру, ректор Національного Таврійського університету доктор географічних наук М.В. Багров; заступник директора Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського НАН України доктор біологічних наук Ю.М. Токарев; академік-секретар Відділення загальної біології НАН України академік НАН України Д.М. Гродзинський; професор Національного університету «Києво-Могилянська академія» доктор хімічних наук С.Д. Ісаєв.

Підбив підсумки обговорення президент НАН України академік НАН України Б.Є. Патон.

Як наголошували доповідач і учасники обговорення, у Карадазькому природному заповіднику НАН України здійснюються важливі фундаментальні та прикладні дослідження наземних і водних екосистем південно-східної частини Криму. Тут вивчаються фізіологічні та біохімічні механізми адаптації морських гідробіонтів (риб, молюсків, водоростей) до мінливих умов середовища, життєві цикли і системи відтворення діатомових водоростей. Узагальнено багаторічні дослідження впливу м'язових навантажень на вуглеводний, білковий, фосфорний обмін риб різної природної рухливості. Вивчено можливі механізми взаємодії систем іонного транспорту і ферментів екто-АТФаз в еритроцитах риб.

Досліджується біорізноманіття флори та фауни Карадазького, Опуцького, Казантипського заповідників і Південно-Східного Криму, ведуться фенологічні спостереження (у тому числі «червонокнижних», рідкісних і зникаючих видів), реєструється динаміка чисельності та стану видів-індикаторів тощо. Розроблено методики використання мідій як тест-об'єктів для визначення якості морської води. Проведена повна інвентаризація видового складу наземних рослин і тварин, а також гідробіонтів заповідника.

Науковці здійснюють комплексний моніторинг середовищ і біоти суші, морської частини заповідника та суміжних територій. Триває вивчення експериментальних тварин (дельфінів і морських котиків) щодо їх поведінки, біології, слухового та ехолокаційного апарату, механізмів спілкування та умов утримання. Зокрема, досліджено підводні слухові пороги чорноморського дельфіна-афаліни залежно від акустичних параметрів і шляхів проходження звуку.

Протягом останніх п'яти років науковці заповідника опублікували понад 180 статей, 5 монографій і збірників, літописи природи за 1997—1999 рр. Підготовлено одну докторську і захищено одну кандидатську дисертації. Прийнято на роботу трьох молодих

фахівців, два з яких вступили до аспірантури. Співробітники заповідника брали участь у наукових конференціях, симпозіумах, школах, зокрема міжнародних (Греція, Іспанія, Японія).

В установі функціонують експериментальний гідробіонічний комплекс для робіт з морськими ссавцями і єдина в Україні станція фонового екологічного моніторингу, яка за № 17 внесена до Європейського реєстру станцій моніторингу. Заповідник є елементом Кримського міжнародного підсупутникового полігона, що формується згідно з Указом Президента України від 31 січня 2000 р. До переліку наукових об'єктів, які є національним надбанням України, увійшли рослинно-тваринний комплекс та фонд стародруків заповідника, датованих XVII—XIX ст.

Науковці установи проводять активну еколого-просвітницьку роботу. Музейний комплекс за літній період обслуговує близько 80 тис. відвідувачів. У заповіднику регулярно проходять практику десятки студентів, працюють науковці з інших установ. Усе це сприяє реалізації нових форм координації та кооперації у галузі співробітництва з головними профільними інститутами і вищими навчальними закладами України, а також використанню можливостей установи як центру еколого-виховної роботи і підготовки кадрів.

Проте в діяльності Карадазького природного заповідника НАН України ще залишається чимало невирішених питань. Так, скорочено обсяг комплексних досліджень у морській акваторії заповідника і роботи в галузі експериментальної гідробіології, зокрема експерименти з вивчення сенсорних систем морських ссавців, дослідження у галузі марикультури, що свого часу були на високому рівні. Відсутній власний геологічний напрям досліджень, який лише частково компенсується експедиційними роботами геологів Таврійського університету. Серед робочих планів науковців є теми, не пов'язані з виконанням конкретних наукових досліджень.

Актуальним завданням є апробація нових форм організації наукових досліджень на базі природного заповідника, зміцнення наукових зв'язків міжнародного характеру. Чекає на кадрову підтримку станція фонового економічного моніторингу. Не сформовано музей природи, а це ускладнює еколого-просвітницьку роботу, яка проводиться на базі уже наявних експозицій музейного комплексу. Серйозною проблемою є постаріння кадрів. Середній вік науковців установи — понад 52 роки, а приплив молодих фахівців обмежений через відсутність житла. Не забезпечується належним чином охорона заповідної акваторії. У незадовільному стані перебувають будинки, споруди, інженерні мережі установи. Повільно вирішуються питання щодо оформлення прав постійного користування землею згідно з вимогами чинного законодавства.

Президія НАН України прийняла постанову, в якій визнала діяльність Карадазького природного заповідника НАН України протягом 1997—2002 років задовільною. Перед установою поставлено завдання найближчим часом розширити дослідження у галузі експериментальної гідробіології (сенсорних систем морських ссавців), поглибити вивчення біорізноманіття наземних і морських екосистем Південно-Східного Криму.

Разом з установами відділень загальної біології, наук про Землю НАН України (інститути ботаніки, зоології, біології південних морів, геологічних наук та ін.) і вищими навчальними закладами заповідник має розробити та подати до Відділення загальної біології НАН України на затвердження комплексну програму розвитку заповідника, передбачивши в ній:

— забезпечення розвитку та функціонування заповідника як науково-експедиційної бази й експериментального полігона для виконання фундаментальних і прикладних робіт у галузі загальної екології моря, фізіології, біохімії, ембріології морських організмів, гідробіології, марикультури, геології тощо;

— координацію наукових досліджень між профільними установами;

— подальший пошук та апробацію нових форм організації досліджень на базі природного заповідника;

— організацію еколого-просвітницького та навчально-методичного центру, зокрема для підготовки наукових кадрів;

— створення на базі заповідника полігонних тест-ділянок для калібрувальних-замірювальних робіт та забезпечення аерокосмічного моніторингу території України.

Разом з Відділенням загальної біології НАН України установа має підготувати і подати до Президії НАН України пропозиції щодо створення на базі Карадазького природного заповідника НАН України Міжнародного наукового центру в рамках ОЧЕС, розробити заходи з відповідними кошторисами та вишукати можливість для їх фінансування.

Колективу Карадазького природного заповідника слід розширити та поглибити зв'язки з профільними установами НАН України, РАН, вищими навчальними закладами (Національним Таврійським університетом ім. В.І. Вернадського, Національним університетом «Кієво-Могилянська академія», Київським національним університетом імені Тараса Шевченка).

Із залученням до шефської роботи Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України слід забезпечити встановлення охоронної сигналізації та каталогізацію меморіальної бібліотеки стародруків (це необхідно зробити за рахунок коштів, що виділяються на підтримання об'єктів, які становлять національне надбання).

Важливо також відновити цілісність фондів стародруків, повернувши 20 тис. томів, переданих до кримських навчальних закладів.

Протягом 2003—2004 років потрібно забезпечити ремонт основних будинків і споруд заповідника, а також завершити будівництво гідробіонічного комплексу, житлових приміщень за рахунок цільового фінансування, коштів спеціального фонду тощо.

На Інститут біології південних морів ім. О.О. Ковалевського НАН України покладено завдання поліпшити науково-методичне забезпечення діяльності Карадазького природного заповідника НАН України. А Відділення загальної біології НАН України має оновити склад Наглядової ради заповідника та налагодити координацію нею всіх наукових робіт на його території.